

תופעת הדמעות הזולגות מהעין היא תופעה ביולוגית ורגשית הנזכרת מספר פעמים במקרא ומיוחסת לגברים ולנשים. אולם בעיון מדוקדק נמצא כי ישנה הבחנה מגדרית ברורה בין יחס המחברים לדמעת העין הגברית לבין יחס המחברים לדמעת העין הנשית. באמצעות דיון סמנטי מגדרי ארצה לטעון כי הופעות הצירוף 'עין' ו-'דמעה' במקרא מלמדות על התפישות המגדריות שהיו נהוגות בחברה המקראית, כפי שהן באות לכדי ביטוי באופני השימוש בצירוף.

שם האיבר 'עין' מופיע לצד השם 'דמעה' שמונה פעמים בסך הכל במקרא. במרבית המופעים העין מיוחסת לדובר בגוף ראשון, 'עיני' ולה מיוחסת דמעה. כך 'וְעֵינַי מְקוֹר דְּמָעָה' (יר' ח 23); 'וְתַרְדּוּ עֵינַי דְּמָעָה' (יר' יג 17); 'תַּרְדְּנָה עֵינַי דְּמָעָה' (יר' יד 17); 'חֲלָצְתָּ... אֶת־עֵינַי מִדְּמָעָה' (תה' קטז 8); 'כָּלֹו בַדְּמָעוֹת עֵינַי' (איכה ב 11). פעם אחת העין מיוחסת לקולקטיב בלשון רבים, 'וְתַרְדְּנָה עֵינֵינוּ דְּמָעָה' (יר' ט 17). ופעמיים העין מיוחסת לדמות נשית. בשתי הפעמים הללו בהן מיוחסת העין הדומעת לאשה, מופיעה לשון הייחודית רק להן. בשונה מכל שאר המופעים של הצירוף 'עין', ו-'דמעה' בהם הדובר או הדוברים מעידים בגוף ראשון כי עיניהם דומעת, העין הנשית מוזכרת בגוף שני, כאשר הדובר מצווה עליה לשלוט בדמעתה. כך כאשר הדובר בירמיה ל"א מצווה על דימויה של רחל למנוע את הדמעות מעיניה - 'מִנְעֵי קוֹלָךְ מִכִּי וְעֵינֶיךָ מִדְּמָעָה' (יר' ל"א 16), ובאופן מקביל הדובר באיכה ב' 18 דורש ומצווה פעולה הפוכה מהדימוי הנשי, למשיך ולדמוע ולא לשקוט - 'חֹמֶת בַּת־צִיּוֹן הוֹרִידִי כְּנַחַל דְּמָעָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶל־תִּתְּנִי פִּגְמָלְךָ אֶל־תִּתְּנִי בַת־עֵינֶיךָ' (איכה ב' 18). בהרצאתי אדון בשני הדימויים הנשיים: 'רחל' וחומת העיר 'בת ציון', וכיחס המחבר אל דמעת העין שלהן. אף על פי שהציוויים עליהן מנוגדים - האחת נדרשת לנצור את דמעתה, ואילו השנייה נדרשת להגיר דמעתה כמים, שתיהן נדרשות לשליטה מלאה בדמעתן. הדמעה האנושית היא תופעה ביולגית הנובעת מהתרגשות עזה ולמעשה מביעה את ההתרגשות. בעצם השימוש בלשון הציווי ביחס לדמעות נשים, קוראים להן למשטר את הגבולות הנזילים של גופן ויתר על כן, מפקיעים מהן את ביטוי הבעת הרגש הספונטנית של רגשותיהן, כל זאת בתמורה לתועלת פונקציונאלית. האחת נדרשת להפסיק דמעתה משום שיש לה 'שכר' (יר' לא 16) ואילו השנייה נדרשת להזיל דמעתה בשביל לבקש ישועה בעבור צאצאיה (איכה ב 19). שני הציוויים דבקים בגישה תועלתנית ביחס לדמעות, ובכך עיוורים לכאב הממשי של הנשים ומבטלים אותו. הפער בין הדובר הצופה מהצד לבין האישה המביעה את כאבה בבכי משתקף גם בהשוואת הפסוקים איכה א 2, 16, ובהרצאתי ארחיב עליהם.

הקריאה של דרישת משטור הגוף הנשי מתחדדת בהשוואת מופעי הצירוף 'עין' ו-'דמעה' המיוחסים לדמויות גבריות או לקולקטיב, אז מתחוויר כי לשון הציווי מופיעה בעבור הדמויות הנשיות לבדן. כאמור, הגברים מתארים את תופעת דמעת עיניהם בגוף ראשון בלבד, כתופעה קיימת ולגיטמית המביעה את כאבם. בעוד הדרישה לשלוט בדמעות שמורה לדמויות הנשיות בלבד. בחינת אופני השימוש בצירוף 'עין' ו-'דמעה' במקרא, חושפת את דפוסי החשיבה החבויים בין המילים. באמצעות הדיון הסמנטי מגדרי אשר מנתח פילולוגית את מופעי הצירוף ומשווה אותם באופן מגדרי, ניתן להתחקות אחר התפישות המגדריות של המחברים ולחשוף מדפוסי החשיבה הקוגניטיביים שהתקיימו בחברה המקראית. בכך, לעניות דעתי, דיון זה מהווה מקרה מבחן לבלשנות קוגניטיבית במיטבה.